

GENERAȚIE ȘI GENEROZITATE – NOTE PE MARGINEA CĂRȚII „LABIRINTUL CUNOAȘTERII” DE DAN FARCAȘ

G. G. CONSTANDACHE

g_constandache@yahoo.fr

RESUME. L'un des principaux modèles qui servent aujourd'hui à représenter le fonctionnement du cerveau aussi bien que celui de l'esprit humain est aussi le modèle d'une foule mimétique. Mécanismes mentaux, mécanismes sociaux...

Membrii aceleași generații aspiră să elaboreze o perspectivă asupra istoriei și asupra lumii pe baza experiențelor trăite și astfel diferită de cea a generațiilor precedente. Aceste deosebiri de mentalitate se pot afla la originea unor confruntări între generații și constituie unul dintre principalii factori ai schimbărilor sociale.

Ce înseamnă generozitate? Ce spune dicționarul? Pe scurt, mărinimie adică înțelegere sau bunăvoință (toleranță) și totodată dărnicie sau bunătate (iertare).

Atunci, cine este generos? Oricine oferă ajutor dezinteresat altuia. Astfel de manifestare exterioară se justifică printr-o motivație interioară. Cine este animat de sentimente alese, nobile, sau aderă la idei elevate, progresiste...

Sensul figurat presupune bogăție, înzestrare, fertilitate sau rodnicie. Adică generozitatea implică anumite eforturi, cheltuieli și respectiv unele resurse, dar nu numai materiale.

Ce **nu** spune dicționarul? Că generozitatea este barometrul omeniei. Într-adevăr, în societate durabilitatea încrederii provine din generozitatea partenerilor ce interacționează. De altfel, generozitatea

umană este veritabila resursă a comunicării și cunoașterii. Atunci, omenia se manifestă ca generozitate, iar lipsa de omenie suspendă încrederea.

I. Alt labirint... nimic nou!

Cum poți să-ți imaginezi că o lucrare este nouă, complet inedită, dacă nici măcar titlul nu este propriu-zis original? Într-adevăr, ultima carte apărută a lui Dan D. Farcaș, 2009, la Editura Paideia, intitulată ”Labirintul cunoașterii” are pretenții de noutate. Oricine însă poate aminti vreo carte despre *Labirint* începând cu legenda minotaurului. Eu am în vedere, de exemplu, „Lumea ca labirint” de Gustav Rene Hocke, 1973, Editura Meridiane. Iată ideea centrală a acestei cărți interesante. „Există nu numai două adevăruri (fideism), există mai multe, ba chiar nenumărate (pyrrhonism) și ele se pierd în impenetrabilitatea labirintului” (p. 27, loc. cit.). Subtitlul: „Manieră și manie „.

Să amintim acum teza centrală din lucrarea lui Dan Farcaș. „Societatea deschisă este singura speranță, întrucât numai ea posedă principiile și instituțiile necesare nu doar pentru a tolera pluralitatea de opinii, ci și pentru a încuraja apariția și maturizarea opiniilor divergente, a noilor viziuni, ca și a dialogului dintre ele, reducând la minimum strict necesar tabuurile și blocajele spiritului” (p. 447, loc. cit.). Subtitlul: Mentalitate și prejudecată. Dar oare nu este manierismul o mentalitate (îndeosebi artistică), iar mania o prejudecată (nu numai în artă). Într-adevăr, Dan Farcaș propune ca mentalitate pluralismul în viziunea labirintică. Privilegiază adică tensiunea interioară, conflictul între apetențe contradictorii.

Să trecem la ilustrația copertei, reușită de altfel. Dar cine nu cunoaște mărul lui Paris (de aur) și mărul Evei (pomul cunoașterii)? Dan Farcaș le aduce, pe fructe, la un numitor comun printr-o aritmetică ilustrată. Conținutul lucrării ample, însumează cinci capitole masive; care dau parcă replică lucrării lui Alexandru Surdu, „Pentamorfoza Artei” (Ed. Academiei, 1993). Cele cinci capitole se desfășoară în 28 de subcapitole, la rândul lor divizate în paragrafe substanțiale. Dan Farcaș nu se mulțumește să acumuleze date, să descrie, să analizeze fenomene pe care apoi să le subsumeze unor categorii abstracte. În plus, el extrage **principii** de funcționare a unui „mecanism ” al cunoașterii dintr-o mentalitate încă actuală pe care o dorește depășită.

Cum poți lua în considerație cuvintele unui autor care în primul capitol evidențiază „trei piloni șubrezi ai adevărului: cuvântul, logica și matematica”? (p. 74). Mai precis, se argumentează că „Logica nu este perfectă” (p. 88), că „există mai multe matematici care se contrazic” (p. 95), că între teorie și realitate „acordul este paradoxal” (amintind de P. Suppes). Lucrarea abundă în exemple pitorești, în analize și analogii subtile. Reflecții sugestive urmează după ilustrații concludente: ținuturile împărăției cunoașterii; agent cu model primitiv; agent cu model evoluat; agent metodologic, cunoscător; previzional și operațional; cele trei mere; lumea reală și lumile ideale; palierele cunoașterii; viața unei teorii științifice; structura unei teorii formale; stranietate și credibilitate; viziunea asimptotică; pomul cunoașterii; adevărurile; evantaiul adevărurilor morale.

„Principiul pluralist” apărut de Dan Farcaș are de fapt aspect de „dublu pluralism”. Pluralitatea **internă** a instrumentelor și căilor de cunoaștere inclusiv implicarea afectivității (cum spunea Blaga, *cunoaștere luciferică*, ce aspiră la abordarea misterelor). Apoi pluralitatea **externă** a teoriilor alternative pentru un aspect al realității, ca și pluralitate de adevăruri (cum credea Blaga, *cunoaștere paradisiacă*, întru confort și conservare, limitată deci). Un aspect mai tare al acestui dublu pluralism se referă la aspectul competitiv (dictatorial) și cel cooperant. Cum poți discuta cu autorul care sfidează situația că oamenii în general „acceptă anevoie că adevărul ar putea fi plural” și deplânge aspectul că „ei sunt însetați de **certitudini**, de comoditatea și siguranța pe care o dă autoritatea lor”? Dan Farcaș vede „soluția optimă într-o societate pluralistă în care să existe cât mai multe persoane care gândesc pluralist” (p. 262).

Nimic nou sub soare...Iată o propoziție metafizică a lui Patrick Suppes (nr. 5, p. 72, „Metafizica probabilistă” 1990, Humanitas): „Colecția teoriilor științifice trecute, prezente și viitoare nu converge către un rezultat fixat inevitabil care se ofere, la limită, o cunoaștere completă a Universului”. Iar Dan Farcaș în cap. 4 (*Adevărul pluralist*) dezvoltă argumente în aceeași direcție, îndeosebi în paragraful intitulat „Cunoașterea este divergentă” (p. 308–311).

Cum s-a deplasat problema? Dacă este posibilă o știință a subiectivului – „**problema mărturiei**”? (p. 286) inclusiv miracolele și importanța mărturiei (p. 291). Dan Farcaș pledează generos, cu justețe, că **știința subiectivului** destinată a investiga „ținutul sinelui” presupune

o metodologie de cercetare lărgită față de știința actuală (p. 287). Deschiderea disciplinată a minții (*dezmarginirea*, ar spune Blaga) asigură conștiinței abordarea unei epistemologii holiste (p. 288). Cădem de acord cu poeziile asupra unei complicități universale...

Semnul de mirare – strigare al cărții cade la p. 340: „Nu poate exista o știință a fenomenelor voluntare”. De fapt, se dau semnale pentru o altă știință sau o altă metodologie științifică, precum în „Noua alianță” de Prigogine (Ed. Pol. 1984), „Legea entropiei și procesul economic” de Georgescu-Roegen (Ed. Pol. 1979).

Cartea Dr. Farcaș are o istorie, se poate spune că este *opera unei vieți*. În afara altor lucrări publicate, cunosc versiuni anterioare (pre-print) și anume: 2005, Adevărul pluralist (104 p.) și 2008, „Labirintul cunoașterii ” (182 p.). Amintesc și o conferință de la Centrul de Studii pentru Științele de Graniță despre „Limitele științei” la început de drum (2006). Aceste două versiuni au fost dăruite prietenilor pentru critică, dar au rezultat mai curând laude. Un singur exemplu, pe vremea când trăia regretatul prof. dr. doc. Victor Săhleanu, acesta a dat un răspuns pe măsură: „Nu puteam s-o las din mână”...

Dar ce-l menține optimist și ce-l prezintă credibil pe Dan Farcaș? Deoarece el este doctor în matematici și se îndoiește de matematici, este savant prin activitatea unei vieți și se îndoiește de știința standard, a lucrat în domeniul calculatoarelor cot la cot cu inginerii și se îndoiește de atotputernicia inteligenței artificiale...Faptul că există un pluralism fatal sau inevitabil. Convingerea despre conflictul, respectiv continuitatea generațiilor pe „drumul spinos al cunoașterii” îl însuflețește pe tot parcursul lucrării în discuție. Acest text elaborat amintește de toiagul la sfârșit de drum al lui N. Iorga. Într-adevăr, marele istoric printre „Cugetări ” (1968, Editura Tineretului) are următoarea constatare. „Savantul în vârstă, întârziat pe căile științei, are mângâierea că poate ceda urmașilor toiagul cu care a evitat atâtea dificultăți pe drumul spre înălțimi „.

II. Veritabila resursă a comunicării

Intenția cărții pe care ne-o propune Dr. Dan Farcaș constă într-o triadă expusă pe copertă, despre capcane, prejudecăți și recomandări. A scrie o carte de gnoseologie sau chiar de filosofie a științei, presărată cu recomandări (sfaturi) pentru savanții începători pare desuet sau cel puțin *retro*. Dar lucrarea „Labirintul cunoașterii”, 2009, Paideia, nu lasă

nici un moment impresia de pedanterie erudită sau de prețiozitate academică. Dimpotrivă, Dr. Farcaș este o ființă pasională, un cercetător pătimaș. Începând cu licența în matematică-fizică și cu doctoratul în matematici, Dan Farcaș s-a avântat în lupta pentru integrarea calculatorului în școală, cercetare și producție; apoi în lupta împotriva exagerărilor privind valoarea calculatorului și evidențierea resurselor umane (“Calculatorul electronic și gândirea umană”, 1978, Albatros). A militat pentru calculator și pentru om totodată (“Automate aleatoare cu utilități”, 1987, Editura Științifică și Enciclopedică).

Subliniem, *educatia actuala* – functionalizeaza omul ca persoană activă și receptivă, îi asigură devenirea corespunzătoare, prin drept, moralitate și democrație. De altfel, *metaproblemele educaționale* reprezintă o provocare benefică pentru teoria educațională spre a dezvolta concepte și ipoteze noi despre procesul educațional. „Ce anume există și ce nu există în realitate?” Aspectul ontologic nu poate fi garantat sută la sută de nici o teorie! opinează Dan Farcaș. Amintim maxima lui Protagoras din Abdera: „omul e măsura tuturor lucrurilor, a celor care sunt cum că sunt și a celor care nu sunt pentru că nu sunt.”

Este numit *consilier* (agent) un profesor cu calificare superioară pentru a oferi diagnostice și prognoze elevilor, părinților, personalului didactic interesat. Când și Cum? În momente critice – dificultăți de învățare sau comportament. Prin educație intențională (planificată) și funcțională (socializare estetică și morală). Dar cât de omenească e cunoașterea pretins obiectivă... argumentează Dan Farcaș. Ne amintim de Lucian Blaga: „Filosofia, în ansamblul ei și în toată desfășurarea ei, se situează între un antropomorfism inconștient și un antropomorfism conștient” (p. 230, „Elanul Insulei”, 1977, Dacia Cluj).

Astăzi, educația (context și obiectiv) este considerată proces de formare a personalității prin integrare socială și transmitere culturală. Asigură maturizarea pentru o benefică participare la viața socială prin cointeresarea mai multor factori: părinți, profesori, educatori, pedagogi etc.

Totodată, *consilierea educațională funcționează* ca mijloc sau tehnică de dezvoltare și control a proceselor educative. Colaborează psihologi, pedagogi, asistenți sociali, medici, juriști, ecologi.

Evocăm, pe scurt, *fazele consilierii*: – explicarea dorințelor și motivarea voinței.

– prezentarea mijloacelor/căilor de realizare – selectarea criteriilor decizionale: scopuri, valori;

– prelevarea de informații semnificative (eficiente) – asistare și susținere în procesul deciziei necesare. În ultimă instanță, respect pentru dreptul la opțiuni al celor ce gândesc altfel ... subliniază Dan Farcaș. În domeniul artei, s-a spus, „Formelor închise de expresie clasică li se opun formele deschise manieriste „(manierismul este anticlasic, arată N. Balotă).

Recunoaștem că sarcina consilierului este sinteza obținută din:

- studiul aptitudinilor subiecților interesați, raportat la
- cunoașterea exigențelor și resurselor din piața forței de muncă.

Desigur, măiestria consilierului educațional – distinge veritabile vocații, bazate pe aptitudinile efective, față de proiecte himerice, ireale. Totuși, este necesară asigurarea de condiții optime pentru generarea permanentă de mentalități, opinii și viziuni contrare între ele, susține Dan Farcaș.

În ultimă instanță, exista o *vocație de consilier*? Consider că da, de factură interdisciplinară (multinivelară). Se evidențiază nu doar cantitativ (varietatea problemelor), ci și calitativ (metodologia riguroasă nu elimină interesul pentru nuanțe, teoria abstractă valorifică concretul). Idealul manifest: autoeducația, oferta exterioară prilejuiește un dialog interior cu umanitatea în devenire permanentă.

Conținutul lucrării ”Labirintul cunoașterii” de Dr. Farcaș însumează „avertismente, îndrumări și invitații la puncte de vedere alternative”, recunoaște însuși autorul. Conceptul central care îl caracterizează ca vizionar este „Sinergetica gândirii ” (lucrarea sa din 1993, Editura All). Avem liber arbitru și suntem creatori, în perspectiva sa, datorită armoniei tensionate ce rezultă din pluralismul mijloacelor de comunicare și respectiv al adevărilor obținute pe multiple căi permanente. Să interpretăm cuvintele sale...

“Fiecare dintre aceste instrumente reflectă în mod diferit realitatea, dând naștere la cunoștințe diferite relative la un anumit aspect al realității. Fiecare dintre ele are limite, dar și avantaje specifice, grație cărora se controlează și se sprijină între ele”. Așa cum în societate durabilitatea încrederii provine din generozitatea partenerilor. „Fiecare instrument generează adevărul său; iar între aceste adevăruri se stabilesc relații complexe de cooperare (când adevărurile se susțin reciproc), de competiție (când se contrazic), ori de subordonare ierarhică (prin generalitate sau autoritatea instrumentelor)”. Continuând ideea de mai sus, s-ar putea spune că generozitatea este barometrul omeniei. „Iată de

ce este bine ca individul creator să utilizeze și să-și dezvolte toate instrumentele de comunicare și cunoaștere cu care a fost înzestrat; iar pentru o societate deschisă este necesar nu doar să tolereze, ci și să încurajeze pluralitatea viziunilor și teoriilor”. Poate avem aici o extindere a principiului din Drept: „**audiatur et altera pars.**“

Pentru esteticieni, „Opera e rezultatul unei idei a artistului, nu o copie a naturii... deoarece artistul nu imită procesele din natură, ci doar cele îi sunt înfățișate de propria sa fantezie” (p. 13–14, *Introducere în universal manierist*, Prefața lui N. Balotă).

Pentru cei ce nu știu, Dan Farcaș a promovat știința, iar pentru cei care știu a trezit conștiința (reflexivă): știință despre știință. Dar conștiința reflexivă are următoarele componente:

- cognitivă, privește acțiunea, propune revizuire și reorganizări.
- structurală, privește reprezentările lingvistice, asigurându-le validitatea.
- intrinsecă, privește participarea cercetătorului la activitățile care sunt și obiect al cercetării.

Să amintim *Paradoxul mincinosului* (Ebulide, Epimenide cretanul): Dacă spune că minte, are dreptate; dar când pretinde că spune adevărul atunci minte. (Minte mereu).

Apoi, Paradoxul barbierului (fundamentele matematicii): angajat cu contract la primăria satului, pentru cei ce nu se pot rade singuri. Dacă se bărbierește înseamnă că poate, deci nu trebuie s-o facă; iar dacă nu se bărbierește ar trebui s-o facă, să se radă.

Am imaginat acum **Paradoxul consilierului**: cine consiliază pe alții legal, oare este indicat să se consilieze și pe sine (mereu sau în situații speciale)?

Aici apare o problemă de autoreferențialitate (proprietatea unei expresii de a se referi la sine), care uneori generează perplexitate ca în paradoxul clasic al mincinosului...

Cu alte cuvinte, se precizează că această carte reprezintă o gramatică a pluralismului în cunoaștere și comunicare (Labirintul cunoașterii). Amintim din „Metafizica probabilistă” a lui P. Suppes (1990, Humanitas): „Științele se caracterizează în ce privește limbajul, obiectul și metoda, mai curând prin pluralism, decât prin unificare” (p. 72).

„În concertul acestei pluralități, care include agenți inconștienți sau conștienți, neverbali sau verbali, metaforici sau riguroși, stă însușirea

sinergică a minții umane de a gândi, de a crea, de a lua decizii responsabile”. În cuvintele noastre, am spune că generozitatea umană este veritabila resursă a comunicării.

Dacă omenia e încredere și comunicare (contrar cazului de acțiuni subversive, menționate în formula: *tace și face*), și dacă generozitatea reprezintă barometrul omeniei ce asigură durabilitatea încrederii (omenia se manifestă ca generozitate, iar lipsa de omenie suspendă încrederea); încă o dată, subliniem că generozitatea e veritabilă resursă de comunicare și cunoaștere.

Acesta pare a fi mesajul lucrării Dr. Farcaș, care se îngrijește de recomandări pentru aventuroșii tineri, savanți în devenire: să nu-și rătăcească anii prețioși cu capcane și încurcături previzibile celor cu experiență, folosind acest ”ghid indispensabil”, cum dorește autorul.